

SERGIUSZ PIASECKI

A Nagymedve szerelmese

(RÉSZLETEK)

Ez volt az első utam. Tizenketten mentünk: én és még kilenc csempész; a csapatot Józef Trofida „masiniszta”¹ vezette, régi, tapasztalt vezető; az árura pedig Cilinder Lowa, a zsidó ügyelt. „Hordzsákjaink”² könnyűek voltak: mindenkinél 30 font, de mégis elég nagyok. Drága árut csempésztünk: harisnyát, sálát, kesztyűt, nadrágtartót, nyakkendőt, fésűt...

Sötétségbe merülve ültünk a magas töltés alatt húzódó, hosszú, keskeny és nedves csatornában. Fent futott a Rakowból délkelet felé vezető út. Hátról Pomorszczyzna fényei pislálkoltak. Előttünk volt a határ.

Pihentünk. A fiúk elbújtak a csatornában, cigarettájuk tüzét a kabátujjukba rejtve dohányoztak – utolsó alkalom, mielőtt indulnánk tovább. Lassan cigiztek, mohón mellre szíva a dohányfüstöt, mások sietve füstölték már a második szálát. Mindenki guggolva ült, a csatorna nedves falának támasztva vállát, melyen hátitáskaként volt átvetve pántjával a nagy hordzsák.

Én a parton ültem. Mellettem, közvetlenül a csatorna kijáratánál Trofida homályos sziluetttje derengett a sötét égalja előtt. Arcának sápadt foltját felém fordította és rekedt hangon kezdett suttozni, mintha meg lett volna fázva:

– Engem figyelj. Érted? És ízé ... Ha megkergetnének... a csomagot el ne dobd! A hordzsákkal menekülj... Ha a bolsevikok áru nélkül fognak el, kémkedést varrnak a nyakadba. Akkor aztán kész! A bőrdet is sevrővá cserzik!

Bólintottam, jelezve, hogy értem.

Néhány perc múlva indultunk tovább. Hosszú kígyóként lopakodtunk a mezőn, egy kis patak kiszáradt ága mentén. Elöl Trofida volt. Néha megállt, ilyenkor mindannyian megtorpantunk és feszülten figyeltük minden érzékünkkel a bennünket körülvevő sötétséget.

Meleg este volt. A csillagok ködösen fénylettek a sötét égen. Megpróbáltam vezetőnkhez a lehető legközelebb maradni. Semmire sem figyeltem. Csak arra vigyáztam, hogy ne tévesz-

Sergiusz Piasecki Ljáhovicsiben (Nyugat-Belarusz) született 1901. április 1-jén. Élete végéig (Angliában halt meg 1964. szeptember 12-én) ellenezte, amit hazájában a szovjetek műveltek. Az 1927-ben Lengyelországban halálra ítélt író-kém (büntetését 15 évre módosították) a börtönben kezdett regényeket írni a szovjet–lengyel határvidéken, a húszas években zajló csempész- és kémletről, ezek a James Bond művek klasszikus elődeinek számítanak. Tucatnyi regénye közül a leghíresebbet, a *Nagy Medve szerelmese*t több mint 20 nyelvre fordították le (főleg a háború előtt). Piasecki művei a „szocialista táborban” majd’ egy fél évszázadon át be voltak tiltva, csak az utóbbi években juthatnak el a kelet-európai olvasókhöz. Magyarul eddig az *Egy vörös tiszt naplója* c. szarkasztikus, antisztálinista-antiszovjet könyve jelent meg Szalai Attila fordításában (Szombathely, 1992).

¹ Masiniszta – csempészcsapat vezetője.

² Hordzsák – csempész hátizsák.

szem szem elől Trofida vállán a hordzsák szürke pántját, mert semmi mást nem láttam. Erőltettem a szemem, de a sötétben nem tudtam kiszámítani a távolságot és több alkalommal nekimentem a vezetőnknek.

Messze magunk előtt tüzet pillantottam meg. Trofida megállt; én mellette voltam.

– Mi ez? – Kérdeztem tőle halkán.

– Már közel a határ... – súgta a vezető.

Még egy pár srác közelített hozzánk. A csapat többi tagját nem láttam. Leültünk a nedves fűben. Trofida eltűnt a sötétben. Elment, hogy megnézze a határátkelési helyet. Mikor később visszatért hozzánk, azt mondta csendesesen és – nekem úgy tűnt – vidáman:

– Nos bátyók, gyerünk tovább! A maszalkák³ durmolnak ...

Újra nekivágtunk. Elég gyorsan mentünk. Egy kicsit ideges voltam, de egyáltalán nem féltem, talán azért, mert nem értettem, miféle veszélyek fenyegetnek. Azonban a csend, a titokzatos menet és maga a „határ” kifejezés izgatott.

Trofida hitelen megtorpant. Ott voltam mellette. Pár percig mozdulatlanul álltunk. Aztán a vezető széles mozdulatot tett a kezével, mintegy kettévágva a levegőt északról dél felé, és halkán odaszólt nekem: „A határ!”. És rögtön tovább is indult. Követtem, terhem egyáltalán nem is érezve. Erőltettem a látásom, igyekeztem, hogy ne tévesszem szem elől hordzsákja alig fel-felvillanó téglalapját. Megint lassabban mentünk. Ebből éreztem ugyan valamiféle veszélyt, csak nem tudtam kitalálni, hogy milyet.

Vezetőnk megállt és hosszasan fülelt. Aztán visszafordult és elment mellettem. Én is utána akartam menni, de azt mondta: „Várj!”. Hamarosan visszatért. Gyík jött vele, egy közepes növésű, sovány, nagyon ügyes és bátor csempész. Hordzsák nélkül jött, mert egy időre átvette tőle az egyik társunk. A közelemben álltak meg.

– A logban⁴ menj. A köveken mész át a patakon... – súgta Trofida.

– A Lófejnél? – kérdezte Gyík.

– Igen. A túloldalon várj!

– Git! – felelte Gyík és eltűnt a sötétben.

Hamarosan mi is elindultunk. Trofida csaléteknek küldte Gyíkot előre. Ha elkapnák, vagy futnia kell, vagy olyan lármát csapnia, hogy mi meghalljuk és jusson időnk a menekülésre.

Folyón átkelni mindig veszélyes. Leggyakrabban ott állítanak csapdát nekünk. Azért könnyebb nekik ott, mert kevés előnyös átkelőhelyünk van. A határórség, tudva ezt, gyakran körülvette ezeket a helyeket. Voltak ugyan gázlók is, de nem mindig akartunk bemászni ott a vízbe. Inkább kockáztattunk és a veszélyes, de kényelmes helyeken mentünk át a patakon.

Lassan átküzdöttük magunkat egy cserjével sűrűn benőtt széles sávon. Ezzel bizony elég zajt csaptunk. Már messziről hallottuk a köveken csörgedező víz hangját és hamarosan egy meredek parton találtuk magunkat. Erősen megkapaszkodva a fűzfavesszőkben, ott álltam Trofida mellett és vártam, hogy mi lesz. Ő pedig lefeküdt a parton és lassan kezdett lefelé csúszni. Egy perc múlva meghallottam, ahogy fojtott hangon szólt:

– Csússz ide! Gyorsan!

Lefeküdtem a parton, majd a lábam lelógattam a semmibe. Trofida segített leugranom. Aztán megfogta a vállam és lassan elindult a túlsópart felé. A lábam nem tudtam jól megvetni a vizes köveken, amelyek billegtek és csúszkáltak a talpam alatt. Végre befejeztük az átkelést.

³ Maszalka – katona (elsősorban „ruszki”).

⁴ Log – völgy (belorusz).

Amikor a folyó túloldalára kerültünk és az indás bozótból vártuk a csapat többi tagját, megláttam egy, a sötétből kirajzolódó alakot. Gyorsan hátraléptem, és majdnem beleestem a vízbe. Trofida állított meg.

– Mi van? Ez a mi emberünk.

Gyík volt az.

– Minden klassz! Talpalhatunk tovább! – mondta Trofidának.

Amikor az egész csapat átkelt a folyón, indultunk tovább az utunkon. Most gyorsan mentünk, alig tartva be valami elővigyázatosságot. A felhők némileg letisztultak az égről. Világosabb lett. Erőlködés nélkül tudtam követni az előttem járó barátom sziluettjét. Észrevettem, hogy időről időre útirányt változtatunk, de nem tudtam, hogy miért.

Egyre gyorsabban és gyorsabban mentünk. Elcsigázottnak éreztem magam. Fájt a lábam, mert szakadt volt a csizmám, és a kis folyón való átkelés közben belefolyt a víz. Meg akartam kérni Trofidát, hogy hagyjon pihenni, de szégyelltem. Összeszorítottam a fogam, nehezen lélegeztem és kétségbeesetten gázoltam tovább.

Bementünk egy erdőbe. Vaksötét volt. Meredek dombokra másztunk fel, árkokba ereszkedtünk le. Beakadt a lábam a sűrűn növő páfrányokba, és fagyökerekben botladoztam. Már nem kimerültséget éreztem, hanem mintha minden végtagom kiszakadna. Gépiesen mentem tovább.

Végül egy hatalmas tisztás szélére értünk. Trofida megállt.

– Srácok, állj!

A csempészek ledobták hátukról a hordzsákjaikat, lefeküdtek a földre, vállukat és fejüket a zsákoknak támasztva. Gyorsan én is ugyanígy tettem. Csak feküdtem és néztem felfelé. Mohón szívtam mellre a hideg levegőt. Egyetlen dologra tudtam csak gondolni: „Csak ne indulnánk egyhamar tovább”. Odajött hozzám Trofida.

– Mi van Władek? Nagyon ki vagy?

– N... nem.

– Na ne beszélj! Tudom én, hogy az elején mindenkinek nehéz.

– Vacak a csizmám. Fájt a lábam.

– Veszünk újat. Krómbőrt, ef-ef! Tipp-topp felöltözködsz!

A csempészek félhangon beszélgettek. Egyesek cigarettáztak.

– Fiúk, jó lenne felmellegedni! – mondta Bolsevik Wańka.

– Okos! – erősítette meg gyorsan Lord Bolek, aki soha nem hagyná ki, ha inni lehet.

Hallatszott, ahogy tenyérrel valaki egy palack aljára csapott. Trofida hosszasan itta a vodkát egyenesen az üvegből. Aztán átadta nekem az üveget.

– Nesze, igyál! Jót tesz.

Életemben először ittam vodkát üvegből.

– Idd ki az egészset! – javasolta barátom.

Mikor megittam a vodkát, adott nekem egy nagy darab kolbászt. Kenyerünk egyáltalán nem volt. A kolbász egész kivételesen finom volt. Mohón ettem, anélkül, hogy lehúztam volna a bőrét. Aztán cigarettára gyújtottam, úgy tűnt, hogy valami különlegesen illatosított. Felvidultam. Remekül éreztem magam. A vodka tüze végigáramlott a testemen. Új erőt adott.

Egy órányi pihenés után indultunk útnak. Szemem hozzászokott a sötétséghez, erőfeszítés nélkül különböztettem meg az előttem menő Trofida alakját. Könnyebb volt követnem.

Fáradtságom elmúlt. Nem éreztem félelmet. Különbösen is, a masinisztánkban teljesen biztos voltam.

Józef Trofidát a határon tapasztalt és igen óvatos vezetőnek ismerték. Soha sem kockáztatott. Csak olyankor ment úgymond „Mindent bele!” kiáltással, ha más kiút nem volt. A határon tökéletesen ismerte és minden alkalommal változtatta az utakat. Más útvonalon ment a Szovjetekbe és másikon vissza. Ővele mentek a srácok legszívesebben „dolgozni” és a kupecsek is drága árut bíztak rá. Tudták, hogy szerencsés, de ez elsősorban az elővigyázatosságán múlt. Egyszer sem tévedt el. A legsötétebb éjszakán, úttalan utakon is olyan magabiztosan mozgott, mintha fényes nappal, jól ismert úton járna. Jó orra volt az útirányokhoz. Ő volt az egyetlen ismerősöm a kisvárosban.

Valaha együtt szolgáltunk a seregben. Wilnóban találkoztam vele, sokáig lófráltam ott munka nélkül. Bevásárolni jött. Mikor megtudta, hogy milyen bajban vagyok, javasolta, hogy menjek vele a határra. Egy percig sem haboztam. Miután megérkeztünk Rakowba, az ő házában laktam, és most először mentünk dolgozni. Nem akart magával vinni. Azt tanácsolta nekem, hogy pihenjek még, és erősödjek meg. De én ragaszkodtam ahhoz, hogy megyek.

Trofida csapata nem volt egységes. Néhány fiú kivált belőle és saját szakállára kezdett dolgozni, vagy más csempészek társaságába állt be. Helyüket mások foglalták el, és a munka folyt tovább. Trofida általában héttől tizenkét főig terjedő csapatot vezetett – a határon „át-dobott” áru mennyiségétől függően.

Mikor először láttam Trofidát közel két évvel a katonai szolgálatunk után, alig ismertem meg. Lefogyott, lesült, fejét kicsit a nyakába húzta, mintha egy hátulról jövő ütéstől tartana. A szemét mindig összehunyorította. És amikor jobban megnéztem, az arcán sok ráncot láttam. Trofida megöregedett, annak ellenére, hogy csak öt évvel idősebb, mint én. Továbbra is vidám volt, szeretett viccelni, valakit megtréfálni, de most vonakodva tette, mintegy muszájból. Gondolatai máshol jártak. Néhány évvel később értettem csak meg. Megtudtam, hogy mi rejtezik társam összehúzott szemében, ami a napvilágot tükrözte vissza.

Mezőkön és réteken át mentünk. Lábam megcsúszott a nedves fűvön, kibicsaklott a keskeny mezsgyén, belesüppedt a sárba. Mentünk az erdőkön át, bokrokon vágtuk keresztül magunkat, különböző akadályokat kerültünk ki – néhány látható volt, a többiről csak Trofida tudott. Időnként úgy tűnt, hogy céltalanul megyünk, hogy eltévesztjük az irányt és eltévedünk. Legutóbb például egy meredek lejtőn másztunk fel, amelynek tetején büszkén nőtt és világított a sötétben egy nyírfa. Most agyagos földön mászunk fel egy dombra és megint... nyírfa. Fel akartam erre hívni József figyelmét, de nem volt alkalmam rá.

Egy falu mellett lopakodunk. A sötétben is látom az épületek szürke körvonalait. Átmászunk egy kerítésen. Tőlünk néhány lépésnyire, a házak ablakaiban időről-időre fény jelenik meg. Igyekszem nem odanézni, mert akkor a sötétség megvastagszik, és nehéz lesz megtalálni Trofida alakját.

A közelben hirtelen kutyák kezdenek ugatni. Megéreztek bennünket, pedig nem is fúj a szél. Gyorsabban lépdelünk. Agyagos mezei ösvényre érünk. A talaj beszipantja a lábunkat. Le akarok hajolni és a kezemmel megfogni a csizmám szárát, mert minden lépésnél le akar csúszni a lábamról. Valami kutya üldöz minket. Oly dühösen ugat, hogy majd' megfullad. Arra gondolok: jó hogy nem hátul vagyok. Egy idő után hallani, hogy nyüszít a kutya. Eltalálta egy kő.

Ismét elnyel a sötétség. Bukdácsolunk a vadonban. Titokzatos távlatok felé megyünk. Hirtelen észreveszem, hogy eltévesztettem az utat, és nem látom magam előtt Trofida hord-

zsákját. Gyorsan előre mentem – semmi. Balra indulok – semmi, jobbra – semmi. Egyszer csak Lord dühös hangját hallo: „Mit forgolódsz?”. Hívni akartam Józeket, de megéreztem, hogy valaki karon fog.

- Mi a baj? – kérdi Trofida.
- Sötét van, eltévedtem...
- Most jobb lesz – válaszolja Józef és indul előre.

Most kényelmesebben megyünk. Jól látszik, ahogy villog előttem egy kis fehér folt. Kicsit emlékeztet arra, ahogy a galambok csapkodnak a levegőben. Trofida – hogy segítsen a nyomában maradnom – a zubbonya gallérjából kihúzza fehér kendője végét. Most körös-körül nem látok semmit, csak az a fehér folt mozog a sötétben. Hol fölröppen a vak messzeségbe, hol az orrom előtt ugrál.

Az alkohol hatása elmúlt, és egyre fáradtabbnak érzem magam. Egyszerre erőt vesz rajtam az álmoság. Meghúzom felül a hordzsákom szíjait, és előrehajolva vánszorgok folyamatosan – a Trofida nyakán látható fehér kendő után, amely úszik, bele a végtelen éjszakába. Botladozom, tántorgok jobbra-balra, de megyek, inkább az akaraterő visz, mintsem az izomerő.

[...]

Ősz van. Arany lóg a fákon. Arany úszik a levegőben. Arany zizeg a lábam alatt. Tengernyi arany körös-körül. Arany szőnyegeken járunk. És ezt az évszakot, amikor a földet hosszú időre unalmas éjszakák takarják be, szintén „arany évadnak” hívjuk.

A határon pezseg az élet. Csapat csapat után, éjszakáról éjszakára csak mennek a határon. A csempészek veszettül dolgoznak. Alig jut idejük, hogy eligyák a megkeresett pénzüket. Napfényt szinte nem is látunk, mert a hosszú, dolgos éjszakák után nappal alusszuk ki magunkat. Lefogytam és egész fekete lettem. Trofida szintén. De már sokkal erősebb és edzettebb vagyok, mint amikor először mentem át a határon. Most már bagatell számomra a harminc kilométeres út éjjel, vaksin, nehéz hordzsákkal a hátamon.

Tizenegyszer voltam már a határ túloldalán. Többször is tüzeltek ránk. Amikor először hallottam az éjszakában a golyók fütyülését, valamiért jókedvre derültem. Tudtam, hogy nehéz a sötétben eltalálni; ráadásul egyáltalán nem gondoltam magamra. Amikor útnak indulunk, és néhányan, vagy tizenvalahányan eltűntünk a sötétben, úgy éreztem, mintha vízben alámerülve járnánk. Mint a tengerészeket, úgy fenyegettek bennünket a különféle veszélyek, de ügyesen el tudtuk kerülni, és elértük a kikötőt.

Ha este a határról elhúznánk a sötét fátylat egy hosszú őszi éjszakán, csempész-csapatokat látnánk, amint hosszú útjukon haladnak a határ felé. Hármásával, ötösével, sőt tízesével, meg annál is többen vonulnak. A nagyobb csoportokat „masiniszták” vezetik, akik tökéletesen ismerik a határt és környékét. A kisebb csapatok többségükben „saját szakállukra” mennek. Még nők is járnak, egyszerre többen, hogy Lengyelországban aranyért, ezüstért és dollárért vásárolva árut, a Szovjeteknél nagy nyereséggel adják el. Van fegyveres csapat is, de kevés. A csempészek nem viselnek fegyvert. És ha valaki mégis visz magával kéményt⁵, amikor megállítják, azonnal el is dobja, hacsak nem azt látja, hogy „gatyásokkal”⁶ akadt dolga – akik

⁵ Kémény – revolver, pisztoly.

⁶ Gatyás – faragatlan, paraszt.

„obrezeit”⁷ a csempészek jobban félik, mint bármi más. Fegyverrel Aliínczukék járnak, Száska és még egy pár csempész, akiknek igen nyomós okaik vannak rá.

Ha a sötétség leplét félrehúznánk a határvidékről, meglátnánk a határ cápáit: „parasztokat”, akik „obrezekkel”, karabélyokkal, revolverekkel, fejszékkel, vasvillákkal és dorongokkal felfegyverkezve zsákmányra leselkednek. Olykor tizenvalahány esetleg néhány tucat, revolverekkel, puskákkal, sőt géppuskákkal felfegyverzett emberből álló felforgató bandát is észrevehetnénk. „Vádlottpadosokat”⁸ is megfigyelhetnénk, akik nem Lengyelországból viszik a holmit a Szovjetekhez, hanem a Szovjetből csempésznek lopott lovakat Lengyelbe. Láthatnánk végül egy embert – szokatlan alak –, aki egyedül méri a határvidéket és lépi át a határt. Gyakorta a legvesélyesebb utakon jár. Revolverrel a kezében megy, övén kézigránátok, oldaldán tör. Kém... Öreg, tapasztalt róka, csodával határos, ahogy tucatnyi összecsapást túlél, ördögi módra elszánt – a határ észvesztően merész kalóza. Tőle mindenki fél: a csempészek és a határőrök, a hírszerző és elhárító szervezetek ügynökei és a parasztok. Elkapni egy csempészt – ez minden zsarú álma! De egy ilyen sátánba botlani – a létező legszörnyűbb dolog! Még sok más érdekes dolgot is láthatnánk. Néhányról még mesélek...

Egy ideje nagyon összebarátkoztam Filozófus Pietrekkel. 19 éves-forma fiatal fiú. Szeme különös: figyelmes és nyugodt. Soha nem láttam, hogy Pietrek vodkát ivott volna, vagy hogy a sráccal mulatott volna a kisvárosban. Persze ő is ivott, „melegítőnek”, vagy „kedvcsinálónak”, de nem szórakozásként. Sosem tréfálkozott. Szinte mindig csendes, a beszélgetésekben nem vett részt. Ha megkérdezték valamiről, igen komolyan és alaposan válaszolt. Észrevettem, hogy még az útra is visz könyveket, és olvassa, amikor jut rá ideje. Hóbortos Julek mindig Pietrek közelében tartózkodott és gyakran beszélgettek valamiről. A sráctól hallottam, hogy Pietrek művelt és hogy a határvidéken 1920-ban telepedett le, amikor a bolsevikok Varsó elleni támadásában elvesztette apját és anyját. Hóbortos Julekkel élt együtt Muzańskinál – egy emigránsnál, aki olcsón és jól javított órákat, és aki zavartnak számított.

Elmondom kicsit részletesebben, hogyan kezdődött a kapcsolatom Filozófus Pietrekkel. Már említettem, hogy Józef Trofida megmutatta nekem azt a hét csillagot az égen, ami néhányszor segített megtalálnom a határra vezető utat. Nagyon vonzódtam hozzájuk és ahányszor csak felhőtlen volt az ég, csak néztem ezeket a csillagokat és akkor olyan jókedvem lett, mintha a legjobb barátom szemébe néztem volna. Viszont ha az eget felhők takarták – szomorú voltam. Egyszer, egy szép csendes éjszakán, amikor az égen szikráztak a csillagok, odafordultam Bolsevik Wańkához, aki ott pihent a közelemben. Megmutattam neki azt a hét csillagot. Amikor végre megértette, hogy melyik csillagokról van szó, megkérdezte:

– Hát, látom. És akkor mi van?

– Mire emlékeztet a rajzuk?

Bolsevik sokáig hallgatott, összeszűkülte szemmel kémelve az eget. Aztán kinyitotta a száját és kibökte:

– Lliba. Hosszú nyakú kövér lliba.

Ez számomra sértő volt. Észrevettem, hogy Bolseviknek csúnyán eláll a füle, hosszú kék orra van, vastag az ajka és hogy buta. Megundorodtam tőle. Többet nem beszéltem vele. Egy másik alkalommal ezt a kérdést Piszmogó Feleknek tettem fel. Sokáig nem tudott eligazodni, hogy melyik csillagokról is van szó, amikor meg végre megértette, azt mondta:

⁷ Obrez – rövidre fűrészelt csövű és agyú karabély, puska (orosz).

⁸ Vádlottpados – lótolvaj.

– Látom... Azt a serpenyőt.

Ez feldühített, mindig csak a fazekak és a zaba jár az eszében. Végül is minek csillagokról kérdezni olyan embereket, akik soha nem csodálják meg az eget, és a vodkán és kaján kívül nem látnak semmit! Sokáig tartott, míg összeszedtem a bátorságomat, hogy ezekről a csillagokról megkérdezzem Filozófus Pietreket, aki kinézetével és komolyságával imponált nekem. Egyszer, amikor jó alkalom adódott rá, tőle kérdeztem. Azonnal megértett és válaszolt:

– Azoknak a csillagoknak van egy közös neve – a csillagkép neve. Úgy hívják, hogy Nagy Göncölszekér.

– Göncölszekér? – ismételtem boldogan.

– Igen. Van még latin neve is: Ursa Major.

– Ezt nem értem.

– Azt jelenti: Nagy Medve... és ez a csillagkép helyes neve.

– Nagy Medve! Hogy tudtak tudós emberek ilyen gyönyörű nevet adni neki? Nagy Medve! – ismételtem elragadtatva.

– Érdeklík magát a csillagok? – kérdezett Pietrek. – Kölcsönadhatom a kozmográfiát. Sok érdekes dolgot olvashat benne a csillagokról.

– Nem. Nem kell. – feleltem. – Csak ezek a csillagok keltették fel az érdeklődésemet.

Azóta barátkoztam össze Filozófus Pietrekkel és elválaszthatatlan társával, Hóbortos Ju-lekkel.

[...]

Nemsokára március vége. Érzem a tavasz jövetelét. Vágyakozás emészti a szívem. Hatodik hete ülök a minszki csrezvicsajka⁹ egyes pincéjében. A cella, amelyikbe bedobtak, sötét és nedves. A falakról folyik a víz. A mennyezetnél lévő kicsi, berácsozott ablak piszkos, sötét üvegén keresztül spórolósan ereszti csak be a nappali fényt. Az ablakon keresztül látni az udvaron áthaladó katonák és csekisták cipőjét. Körös-körül rettenetes kosz. Minden csupa mocskok. Eleinte féltem akár meg is érinteni a falakat, ajtókat, priccseket. Most már megszoktam. A levegő párával teli és az emberek bűzétől nehéz. Senki nem vált fehérenműt és sohasem mosakszunk. De a levegőt leginkább a kübli mérgezi – egy nagy favödör, amelyik rosszul van lezárva és folyik is. Tócsányi vizelet szivárog belőle a padlóra, amit aztán a foglyok lábukkal szertehordanak a cellában.

Tizenegyen vagyunk. Alig férünk el a piciny cellában. Heten alszanak a priccseken és négyen a padlón. Időnként újabbakat dobnak ide, de gyakran engednek ki is, vagy valahova máshová visznek embereket. Rajtam kívül még két csempész ül itt, akik a határ másik oldalán élnek – egy Stołpcy közeli faluban. Jan és Mikołaj Spłondzinow – testvérek. Fiaitok: egyik 20, a másik 23 éves. Kojdanowo közelében egy málnásban¹⁰ kapták el őket. A málnás-kapcsolatuk, Umieński – nagy darab, széles vállú fickó – szintén velük van. Kezdetben külön-külön ültek, de most már együtt vannak. Ebből azt lehet következtetni, hogy az ügyük nem is olyan fenyegetően komoly.

⁹ Csrezvicsajka, Cseka – Rendkívüli Bizottság az ellenforradalom, szabotázs és spekuláció megfékezésére a Szovjetunióban. 1923-ban átnevezték GPU-vá (Állami Politikai Hatóság), a KGB elődje.

¹⁰ Málnás – rejtkehely.

Van itt egy zugpálínkfőző, Kasper Bunia, óriás, szikár paraszt. Zaslawsk közelében lakott egy gyantafőzőben és ott párolt gabonából szamogont¹¹. Tetten érték a készülék mellett. Hatalmas bőrkabátban jár, amitől az egész cellában terjeng a gyanta bűze.

Az ablaknál áll Béka, egy visszaeső tolvaj. Keze a zsebében, füttyörészik. Korát nehéz megállapítani, lehet 40 vagy 50, de talán még több is. Feje hatalmas, szája egyik fülétől a másikig ér. Szeme zavaros, kifejezéstelen, mintha csak két váladékcsonló lenne koszos arcán. Folyton meg van görnyedve. Gyenge testű, de érezhetően nagyon ügyes.

Van egy banditánk, Iwan Łobow. Több rablótámadás miatt ül. Jóképű, 35 éves ember. Fekete, ék alakú szakállal van. Állandóan mosolyog. Olyan benyomást kelt, mintha ő lenne a „Vladimiri szentképfestő”. Már rég ki kellett volna végezni, de jó módú rokonai török magukat érte.

Van egy táviró-technikus, Felicjan Kropka. Szabotázzsal vádolták meg, úgy mond magasfeszültséggel kiégetett egy reosztátot. Egy önhitt komisszár áldozata, akiről gyakran mesél, és aki mindig is üldözte őt, és ki is használta az alkalmat, hogy átadja a Csekának. Kropka szörnyen ijedtnék látszik. Ahányszor csak nyílik az ajtó, mindig reszket. Komikus egy alak: kicsi, vékony, folyton a kezét dörzsöli és nyitva marad a szája, ha hallgat valakit.

Ellenforradalmárunk is van: Alexander Kwaliński – azelőtt a cári hadsereg tisztje volt – valamilyen szovjet hivatalban dolgozott, most pedig börtönbe csukták. Magas, karcsú, negyvenes forma férfi. Folyton csak hallgat. Arca sápadt, fáradt. Majdnem mindig a priccseken fekszik, de nem alszik. Órákon át csak a plafont nézi. Ő számomra a legrokonszenvesebb. Sajnálom, hogy egy ilyen intelligens, udvarias és nagyon jó ember is itt vesztegel velünk együtt.

Meg van egy zsidó is. Nagydarab, kövér ember, ötven év fölött. Kober, utónevén Girsch. A háború előtt játékkártya-gyáros volt. Most üzérkedés miatt ül. Ő a legjobban szituált rab a cellában. Minden nap hoznak neki ebédet a városból. Gyakran szólítják „doproszra”¹². Ilyenkor Béka azt mondja, hogy megint meg fogják fejni.

Cellánk tizenegyedik lakója teljesen bolond. Mindenki csak „Kótyagosnak” hívja: mi is, a csekisták is, de a katonák is. Senki sem tudja sem a vezeték-, sem a keresztnévét. Słuck közelében egy vonaton tartóztatták le. Magas, karcsú fiatalember. Nagy szeme kísértetiesen fénylik. Egyfolytában a cellát járja, gyakran tör ki belőle nevetés, ami irritál bennünket. Kémkedéssel gyanúsították. Jelenleg egyáltalán nem vallatják. Valószínűleg megfélemlítették róla, vagy pedig így „főzik”.

A napok unalmasak, szomorúak, hosszúak. Elemészt bennünket a vágyakozás és a kínzó éhség. Mindig csak ennivalóról álmodunk, folyton az evésre gondolunk. Apátiával, lassan mozgunk. Az éhség elsápította arcunk, zöldre és sárgára púderezte, szemünk alá fekete árnyakat rajzolt. Néhányunknak feldagadt a keze és a lába. Észrevettem, hogy az én lábam is duzzadni kezd. Egy másik betegség, ami nagyon is ad jeleket magáról – a tetvek. Óriás börtöntetvek, lusták, tespedtek, akárcsak mi magunk (pedig ők nem éheznek, talán túl belaktak), ott legelnek a testünkön. Még a ruhákon és a priccsek deszkáin is mászkálnak. Nem bántjuk őket. Nem vezet az semmire. Ha száz tetűt agyoncsapunk, jön helyettük ezer másik. Viccből „élő ezüstnek” hívjuk őket. Folyamatos vakarózásunk kisebesíti bőrünket. Ahol pedig a tetvek csípik a sebeinket, különösen a vállunkon, tarkónkon és nyakunkon (ahol vékonyabb bőr kell legyen), ott var képződik.

¹¹ Szamogon – kisüsti, (zug)pálínka (orosz)

¹² Doprosz – vallatás. (doprosz – orosz).

Éjszaka pedig, amikor égő lámpa mellett fekszünk le a csupasz priccsekre aludni, a deszkák és a falak repedéseiből előmászhatnak a poloskák. Ezek aztán dühödten zabálnak, testünket mintegy takaróval fedik. Különösen az új rabokat zaklatják.

Amikor egyik éjszaka felébredtem és kinyitottam a szemem, látom, hogy Kótyagos a cella sarkában ül. Valahogy furcsán nézte a priccseken fekvő társait. Úgy tettem, mintha aludnék. Arcom árnyékban volt. Majdnem becsukott szemhéjam alól figyeltem. Kótyagos figyelmesen szemlélt minket. Láttam, hogy levetett inge a térdén fekszik. Egyszer csak látom, hogy ez a féleszű lehajtja fejét és, továbbra is a cellát figyelve, fogával feltépi az inge gallérját. Ez még jobban felkeltette az érdeklődésemet. A srác kivett a gallérjából egy vászondarabot és időről időre egy pillantást vetve a cellára, szétterítette. Észrevettem, hogy valami írás van rajta. Kótyagos egy ideig olvasta, ami arra a szövetre volt írva, majd fogával elkezdte szétmarcangolni. Pár perc múlva már csak valamennyi cérna volt a kezében. Lemászott a priccsről és kidobta a küblibe.

Rájöttem, hogy valami nagyon fontos volt az, és hogy Kótyagos csak tetteti a bolondot, valójában pedig okosabb, mint nagyon sokan azok közül, akik őt tekintik megháborodottnak. Azon az éjjel már nem aludtam reggelig. Az éh csavarta a beleimet. Egyfolytában arra gondoltam: „Mi lesz ezután? Mennyi ideig fog tartani?”

Álmomban flamós látomások kísértettek. Nem álmodtam ínyencfalatokról, csak nagy karéj rozskenyerekről, hatalmas darab zsírokról és húsokról, meleg étellel teli tálakról, párolgó főtt krumplival tele cserépfazekakról. Kimerülten, bágyadtan ébredtem, az éhség még jobban gyötört, még kínzóbbnak éreztem a nyomorúságom.

Eleinte kémkedés miatt ültettek le. Így adták át az ügyemet azok, akik letartóztattak. Ügyemet Stefan Niedbalski, egy lengyel nemzetiségű rendőrbíró vizsgálta ki, aki a Stołpcy közelében lévő Mir kisvárosból származott. Pufók egy ifjanc volt, sötétkék gimnasztyorkában¹³ és csizmanadrágban. Megfigyeltem, hogy ostoba és beképzelt. Éjjelenként viallattott. Órákon át faggatott. Olyan „ravasz” kelepce-kérdéseket tett fel, amelyeket könnyen előre lehetett látni, és amelyek a vizsgált alanynak segítettek, hogy átlássa a helyzetet. Leggyakrabban a következő mondatot ismételtette:

– Na, mondd el!... Mondd csak el!... Úgyis kiderítjük az igazságot!

– Mit mondjak? Úgyis az igazat mondom! Vagy azt akarja, hogy hazudjak?! – Általában ezt válaszoltam.

Többször szembesítettek különböző személyekkel. Néhányukat látásból ismertem, mert az egyes pince valamely másik cellájában ültek, vagy a kettes pincében. Később megszakadt a vizsgálatom. A Słondzinow testvérek tanácsát követve hívtam a „karnacsot”¹⁴ és azt mondtam neki, hogy jelentsen be Stefan Niedbalski rendőrbírónál, egy nagyon fontos ügyben. Másnap este hívtak. Két vöröskatonára kíséretében mentem be Niedbalski hivatali szobájába.

– Na mi van? Meggondoltad magad? – kérdezte a vizsgálóbíró.

– Igen. El akarom mondani a teljes igazságot.

– Helyes. Fogj egy széket és ülj ide! – mutatott az asztal mellett egy helyre. Észrevettem, hogy az íróasztal nyitott fiókjában egy forgópisztolya van. „Felkészült” – gondoltam.

– Nesze egy cigaretta! – szólta Niedbalski.

¹³ Gimnasztyorka – orosz katonai ingzubony.

¹⁴ Karnacs – őrségparancsnok (karaulnij nacsalnyik – orosz).

Rágyújtottam és rosszul lettem.

– No, mesélj! – szólt Niedbalski és egy papírlapot készített elő.

Új vallomásba kezdtem. Egy olyan történetet adtam elő neki, ami részben megfelelt az igazságnak, és amit alaposan átgondoltam... Wilnóból jövök. Mivel nem volt munkám, eljöttem egy barátomhoz a határvidékre. Ő ajánlotta, hogy csempészáruval járjunk át a határon. Néhányszor el is mentünk. Aztán ezt a kollégát elkapták, és most börtönben ül Nowogródekben. Akkor abbahagytam a határon való átjárást és a társam anyjánál laktam. Újév után háromszor mentem útra néhány sráccal. Harmadszorra elkaptak.

– Hová jártatok az áruval? – kérdezte Niedbalski.

– Nem tudom, hogy hol a málnás, mert mindig éjjel vezetett oda a masiniszta, egy pajtában éjszakáztunk és nappal ki se léptünk belőle. Így aztán azt sem tudom, hogy a tanya hogy néz ki, hol van és hogy hívják a gazdáékat. Ennivalót egy idősebb asszony hordott nekünk a pajtába. Hosszú sárga bőrkabátban volt. Az áruval a masiniszta intézett mindent.

– Nekem úgy tűnik, hogy valamit elhallgatsz! – mondta Niedbalski.

– Nem hazudok, mert tudom, hogy magukat nem tudom becsapni. Maga túl ravasz!

Niedbalski elmosolyodott. Egy kicsit gondolkozott, majd így szólt:

– És miért mentél Leonia Bombińska tanyájára? Mivelhogy ő is fogadott kontrabandistákat¹⁵?

– Nem tudom, hogy fogadott-e csempészeket vagy sem. Eltértem. Kemény hóvihar volt, elvesztettem a társaimat. Egész éjjel csak mentem és majd’ meghaltam. Ledobtam a hordózsákomat, mert már járni sem tudtam. Csak hajnalodás előtt közvetlenül láttam meg valami tanyát, és mentem oda, hogy útbaigazítást kérjek.

A vizsgálóbíró egy percig gondolkozott. Aztán, egyenesen a szemembe nézve tett fel néhány kérdést gyorsan, nyilván ezekkel akart belezavarni.

– Csak az igazat mondd! A csempészek eljárnak Minszkbe?

– Nem.

– A ti „társaságotok” eljárt?

– Soha.

– Akkor mért a minszki utat kérdezted?

– Mert féltem, nehogy a „hazajka”¹⁶ azt gondolja, hogy idegenből jövök.

Egy idő után Niedbalski ezt kérdezte:

– És amikor letartóztattak, minek beszéltél mindenféle marhaságot: hogy azért jöttél a Szovjetekbe, hogy itt éljél, hogy Lengyelországban rossz volt neked?

– Attól féltem, hogy csempészésért börtönbe csuknak. Így pedig azt gondoltam, vagy megengedik hogy itt maradjak, vagy pedig visszaküldenek Lengyelországba.

Niedbalski valamit felírt, majd hozzám fordult és szinte közömbösen kérdezett, csak a szemét hunyorította ravaszul. Kelepcét éreztem...

– Hányszor mentél át a határon?

– Idén kétszer. Harmadszorra elkaptak.

Hosszabb szünet. A vizsgálóbíró lassan rágyújt.

– Mennyi pénzt vettek el tőled?

– Nem emlékszem.

¹⁵ Kontrabandista – csempész.

¹⁶ Hazajka – háziasszony (oroszl).

Niedbalski kivesz a mappából egy cédulát és olvassa:

– 70 dollár, 45 aranyrubel és 18 000 lengyel márka. Igaz?

– Igen.

– Egy, a határon át megtett úttal mennyit kerestél?

– Egy hordzsákért 15 rubelt fizettek nekem.

– Rendben! Összesen a két hordzsákért 30 rubel. Honnan van a többi pénz? Nos, beszélj...

– Tavaly novemberben az áruval agrandát¹⁷ csináltunk. Az én részemre 400 dollár jutott.

– Micsoda az az agranda?

– Árut vittünk Lengyelországba és megléptünk vele. Aztán eladtuk...

– Milyen áru volt?

– Szórme. Altáji szürkemókus. Nálam 380 darab volt.

Niedbalski szünetet tartott a vizsgálatban. Azt mondta, álljak a falhoz.

– Vigyázzatok rá! – vetette oda a vöröskatonáknak és kiment az irodából.

20 perc múlva tért vissza.

– Ismered Szöget? – kérdezte.

– Ismerem. A mi emberünk Rakowból.

– És ő felismer téged?

– Hát persze. Megismer. Látott egy párszor.

Niedbalski jegyzőkönyvbe vette a vallomásomat és odaadta, hogy írjam alá.

– Ezt még ellenőrizni fogom! – mondta végül és szólt a vöröskatonáknak, hogy kísérjenek a cellába.

A Spłondzinow testvérek vártak rám. Részletesen elmeséltem nekik a vizsgálat lefolyását.

– Jó lesz így – mondta Jan. – A kémkedési vádat bizonyára leráztad.

– Lehet, hogy pár nap múlva együtt visznek át bennünket a Dopr-ba¹⁸. Ott jobb lesz. Ott sok srác van a mieink közül – mondta Mikołaj.

Éjjel sokáig nem tudtam elaludni. Kicsit jobb kedvem lett. Eddig attól félttem, hogy mint kémet fognak elítélni, azért pedig halálbüntetést szabnak ki. Az igazságot pedig Loniára való tekintettel nem akartam megvallani. Tudtam, hogy őt is letartóztatták. Azokból a kérdésekből, amiket nekem tettek föl, kikövetkeztettem, hogy nincs ellene semmilyen bizonyítékuk.

Szentkereszt, börtön

1935. október 14. – november 29.

BÁRÁSZ PÉTER és JAZEP JANUŠKIEVIČ fordítása

¹⁷ Agranda – a kupec (kereskedő) csempészárújának eltulajdonítása. A granda (botrány, banda, ricsaj, felháborító, gyalázat; csirkefogóság) szóból börtöni módra „a” betűvel képezve.

¹⁸ Dopr – kényszermunka háza (dom prinugyityelnih rabot – orosz), börtön.